

Hrvatski jezik, rekli smo, izrazito je povijestan. U njem su prepoznatljivo naslojene epohe europskoga kulturnog razvoja u njihovu poznatome slijedu. Svaka je ostavila trag i udarila svoj neizbrisiv pečat. Tu je i rano i razvijeno srednjovjekovlje, predrenesansa i renesansa, uključujući pritom humanizam i reformaciju, tu je barok i prosvjetiteljstvo, uključujući pritom klasicizam i predromantizam, tu je nacionalni i sentimentalni romantizam, realizam i moderna sa svojim ograncima, tu su i najnovija duhovna i umjetnička strujanja sve do današnjega postmodernizma.

Ta povijest, određujući hrvatski jezik, ne teče niti ravno niti bez zastoja. Razvedena je, a bude i zakočena i razdrobljena. Ne nameće se uvijek kao neposredno uočljiva predmetnost. Bilo je stoga razmjerno lako ne uočavati je kao cjelinu kada to nije odgovaralo i kada nitko nije upozoravao na to. A ipak ta povijest jest cjelina i sva je od prvih ranosrednjovjekovnih početaka pa do naše suvremenosti nošena istim svojim temeljnim razvojnim tendencijama i građena od bitno istih sebi svojstvenih elemenata. Kada se to uoči, postaje cjelina te povijesti prepoznatljiva i već samim time nezaobilazna. Njome se pak određuje hrvatski jezik među drugim jezicima, na tome mu je zasnovana fizionomija. Saznajemo tako po čem smo ga uvijek prepoznavali, i onda dok još nismo znali sve to.

A kako je ta povijest tekla, to se prikazuje u suvislu kazivanju, osvjetljuje primjerima i ilustrira reprodukcijama upravo u knjizi Milana Mogušā koja je ovdje bila spomenuta na samom početku. Tamo se može naći i važnija literatura uz taj predmet. Takva nam je knjiga doista jako potrebna.

SAŽETAK

Radoslav Katičić, Institut für Slavistik, Beč

UDK 800.62(091), stručni članak

primljen 6. siječnja 1994., prihvaćen za tisak 6. svibnja 1994.

Croatian as a Phenomenon Defined by Its History

This article discusses the Croatian language as a historical phenomenon defined by two specifics – its Latin and Glagolitic aspects – which set it apart from all other Slavic languages.

KOJI I ŠTO GA

Marija Znika

Da bismo mogli procijeniti valjanost pravila o upotrebi odnosnih zamjenica *koji* i *što ga* te njihov položaj u suvremenom hrvatskom književnom jeziku, bit će ih korisno kronološki promotriti u gramatičkim opisima i zatim analizirati s obzirom na njihovu današnju funkcionalnost i normativnu ustaljenost u hrvatskom književnom jeziku.

Što pokazuju naše starije gramatike?

Već letimičan pogled u nekolicinu meni dostupnih gramatika¹ pokazuje zanimljivu činjenicu: starije hrvatske gramatike, koje uzimaju štokavsko narječje za svoju osnovicu, *nemaju* gotovo do sredine prošloga stoljeća konstrukcije *što + kosi padež zamjenice trećega lica*. U nekim gramatičkim opisima uopće nema odnosne zamjenice *što*, pa tako onda ni spomenute konstrukcije s kosim padežom lične zamjenice.

Činjenica da u gramatičkim opisima do 19. stoljeća (do pojave djela V. S. Karadžića) ne nalazimo konstrukcije *što + kosi padež zamjenice trećega lica* ne isključuje mogućnost da je takva konstrukcija postojala i u narodnim govorima barem nekih hrvatskih krajeva. Kažem barem nekih jer da je bila proširena na cijelom hrvatskom štokavskom području, vjerojatno bi se našla i u gramatičkom opisu. Vjerojatnost da je u nekim hrvatskim govorima ta konstrukcija postojala veća je jer sličnu konstrukciju nalazimo i u kajkavskom i u čakavskom narječju, a i u slovenskom jeziku. Stoga je ne bi bilo dobro naprećac prognati iz hrvatskoga jezika.

Ogledajmo sada opise odnosnih zamjenica u našim starijim gramatikama, kronološkim redom.

Bartol Kašić² nema odnosne zamjenice *što*, već samo upitnu zamjenicu *što*. On daje sklonidbu odnosne zamjenice *koji* s akuzativom *koga* (str. 50.-51.).

Ardelio Della Bella³ nema odnosne zamjenice *što*, a kao akuzativ jednine od *koji* na prvomu mjestu navodi "*kojega* alle volte *koji, koju, koje*" (str. 15.). Govoreći o slaganju s imenicom, kaže za odnosne zamjenice da "*koji, koja, koje* accorda in genere, e numero con l'antecedente" (str. 41.).

Lovro Ljubušak⁴ navodi da se *koji, koja, koje* slaže s antecedentom u rodu i broju (str. 155.).

Toma Babić⁵ nema ništa o odnosnim zamjenicama ove vrste.

Matija Antun Reljković⁶ navodi mogućnost kraćenja *kojega* u *koga* i navodi primjer imenice s oznakom [+ živo] "Prodao sam onoga konja, koga sam od vas kupio." Nešto dalje navodi Reljković i odnosnu zamjenicu *što*, koja ponekad služi umjesto *koji*, pa može dobiti navezak -no: "*Kakvi je ono čovik, što* s vami govoraše?" (citati str. 299.-300.).

Marijan Lanosović⁷ navodi akuzativ jednine od *koji* kao *kojega* i akuzativ množine kao *koje*, te kraće *ki* (str. 40.). On prvi uvodi u pravilo kategoriju *neživa stvar* uz imenice muškoga roda kojima je akuzativ jednak nominativu, a ne genitivu.⁸

* Moj je tekst nastao neovisno o tekstovima S. Kordić i S. Babića o odnosnim zamjenicama *koji, kojega* u 4. broju 40. godišta *Jezika*.

¹ U daljnjem osvrtu na štokavske gramatike navest ću ih sve.

² Bartol Kašić, *Institutionum linguae illyricae*, Rim, 1604.

³ Ardelio Della Bella, *Istruzioni grammaticali della lingua illirica*, Venecija, 1782., II. izd. 1758.

⁴ Lovro Ljubušak, *Gramatica latino-illyrica*, Venecija, 1742.

⁵ Toma Babić, *Prima gramaticae institutio pro tyronibus illyricis accomodata*, Venecija, 1745.

⁶ Matija Antun Reljković, *Nova slavonska i nimačka gramatika*, Zagreb, 1767.

⁷ Marijan Lanosović, *Neue Einleitung zur Slavonischen Sprache*, Osijek, 1778.

⁸ Isto, str. 94. To je posebno važno za slavonske govore koji su bili pod utjecajem kajkavskoga narječja, pa ne razlikuju u akuzativu nastavke za živo i neživo. U nekim je govorima i danas takvo stanje.

Među odnosnim zamjenicama M. Lanosović u prvom izdanju *ne navodi što*. U drugom izdanju svojega *Uvoda u slavonski jezik* Lanosović precizira pravilo o odnosnim zamjenicama time što (uz slaganje u rodu i broju s imenicom na koju se odnose) nastavak zamjenice ovisi o rekciji glagola rečenice u kojoj se zamjenica nalazi. Ilustrira to primjerom: “*Bog, kojemu oder komu svaka dužni jesmo*”. U drugom izdanju on uvodi i odnosnu zamjenicu *što* koja se, bez promjene, upotrebljava umjesto zamjenice *koji*: “*Imaš li jošter onoga konja, što sam ti dao*”.⁹

Šime Starčević¹⁰ govori o slaganju odnosne zamjenice *koji* u broju i rodu sa svojim “pridstupnikom, iliti imenom, na koje spada.”¹¹ On uvodi i odnosnu zamjenicu *što*, ako pred njom u glavnoj rečenici stoji *oni, ona, ono*, s napomenom da tu “*oni, ona, ono* ne stoji kao ukazivo nego kao prosto koje drugo zaimie”.¹²

Franjo Marija Appendini¹³ vezuje upotrebu odnosne zamjenice *što* samo uz srednji rod: “non potersi dire *ono, koje, o ono, od koga*, ma *ono, što, od šta* etc.”¹⁴

Vjekoslav Babukić¹⁵ tvrdi da su odnosne zamjenice zapravo upitne zamjenice. A kod upitnih zamjenica navodi u akuzativu jednine muškoga roda *koga, što (šta)*. Odnosne se zamjenice odnose na prethodnu ili sljedeću imenicu. A kad se govori o trećoj osobi “onda se ponajviše upotrebljuje *što* mjesto: *koji, koja, koje*: n.p. čověk, *što* (m. *koji*) je bio kod mene... Vino, *što* (m. *koje*) smo (ga) popili...”.¹⁶ Jedini potvrđen primjer za upotrebu zamjenice *što* potječe iz djela V. S. Karadžića: “Najveća žalost i nesreća, *što* (m. *koja*) im (Turkom) se dogodila, bila je ova...”.¹⁷

A. Weber Tkalčević¹⁸ govori na dvama mjestima o odnosnim zamjenicama: na početku knjige, gdje opisuje njihovo slaganje s imenicom “u broju i spolu, a padež se ravna po naravi izreke, u kojoj se nalazi; n.p. *Čověk, o kojem ste razgovarali...* 2. Ako li se proteže na reč u istoj izreci, slaže se s njom u svem... *Koji se ljudi svadaju, ludo rade...*”.¹⁹ Dalje na str. 83.-84. Weber utvrđuje: “Mjesto *koji* rabi (se) (*se* dodala M. Z.) u nas i nesklonivo zaimie *što*; u nominativu i akuzativu uvěk *što*; ali kad bi zaimie odnosno imalo stajati u drugom kojem padežu jedno- i višebroja, onda se onom *što* dodaju osobna zaimena u dotičnom padežu i broju; n.p. *U šumi se dvě grane od dva drveta, što stoje jedno do drugoga prekrstiše kao dvě dlani* (Vraz).” Pravi je primjer za njegovo pravilo “...*prst, što mu je pri štapu prionuo bio...*” samo iz V. S. Karadžića. Weber iznosi još jednu zanimljivu tvrdnju, naime *što* se proteže samo na treće lice, slabije je od *koji*. Ono se proteže “na osobu ili stvar, koja je slušaocu inače poznana, a *koji* na stvar, koju treba jače označiti, koju treba od druge razlikovati; zato kod obćenitih

⁹ Drugo izdanje iste gramatike, Osijek, 1795., str. 174.

¹⁰ Šime Starčević, *Nova ričoslovnica ilirska*, Trst, 1812.

¹¹ Isto, str. 86.

¹² Isto, str. 87.

¹³ Franjo Marija Appendini, *Grammatica della lingua illirica*, Dubrovnik, 1808., IV. izd. 1850.

¹⁴ Isto, str. 220.

¹⁵ Vjekoslav Babukić, *Ilirska slovnica*, Zagreb, 1854.

¹⁶ Isto, str. 230-231.

¹⁷ Isto, str. 231.

¹⁸ Adolfo Weber, *Skladnja ilirskoga jezika*, Beč, 1859.

¹⁹ Isto, str. 14-15.

izrazah, kod abstraktnih pojmovah kod svih razlikah stoji uvek *koji -a -e. Pas, koji laje, neujeda* (N. P.)". Zamjenica *što* može se protezati na cijelu prethodnu rečenicu i ostati nepromijenjena, a *koji* samo na jednu riječ ili u prethodnoj ili u istoj rečenici.

Karlo Parčić²⁰ daje paradigmu odnosne zamjenice *koji* (*ki*), *koja* (*ka*), *koje* (*ke*) i navodi akuzativ jednine: *koji, kojega* (*koga*).

Pišući na više mjesta o upotrebi odnosne zamjenice *koji*, T. Maretić²¹ na jednom mjestu utvrđuje: "Kad se relativna zamjenica proteže na imenicu muškoga roda koja znači *što* neživo, a zamjenica stoji u akuzativu sing., onda joj po pravilu taj padež glasi *koji*: mali gradić *koji* je Pasmadžija zidao." Nešto dalje²² Maretić opisuje i moguću zamjenu *koji* sa *što*: "Mjesto odnosne zamjenice *koji, koja, koje* vrlo se često uzima *što* koje se ne mijenja, npr. ... teško onom svakome junaku *što* ne sluša svoga starijega. Ako ovakvo *što* zamjenjuje drugi padež osim nominativa, onda mu se doda još potrebni padež zamjenice trećega lica, npr. *žena što smo je vidjeli...*"²³ Te se Maretićeve konstatacije, znatno reducirane (bez podataka o kategoriji živo, neživo), ponavljaju i u kasnijim gramatikama.²⁴

Provjerom potvrđenih primjera u obradi odnosne zamjenice *koji* u *Rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika* JAZU, našla sam u 27 stranica obrade²⁵ i opis: *što* u kosom padežu mjesto *koji* s krnjim oblicima zamjenica za treće lice u jednini i množini. Obrada je popraćena sa sedam primjera. Od njih je jednome autor F. Glavinić i u njemu nema popratnog krnjeg oblika lične zamjenice, a ostalih šest potječu iz djela V. S. Karadžića.

2. Ukratko ću sada analizirati gramatičko kategorijalnu i značenjsku obavjesnost zamjenica *koji, kojega*, kao i moguću upotrebu zamjenice *što*²⁶ + prikladan padež lične zamjenice trećega lica umjesto zamjenice *koji* u akuzativu za imenice s oznakom [-živo], kad se žele ukloniti sintaktičke nejasnoće uzrokovane morfološkim razlozima: obličnim nerazlikovanjem Njd. i Ajd. u imenica muškoga roda koje znače *što* neživo. Ono je i bilo povodom da se potraže druga jezična sredstva za izricanje Ajd. za neživo. Tako se i došlo do dvaju konkurentnih oblika u Ajd.: *kojega* i *što ga*.

²⁰ Karlo Parčić, *Grammatica della lingua slava (illirica)*, Zadar, 1873., str. 45.

²¹ T. Maretić, *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*, III. izdanje, Zagreb, 1963., str. 150. Prvo izdanje 1892.

²² Isto, str. 508.

²³ Isto.

²⁴ U *Gramatici hrvatskosrpskoga jezika* (autori: I. Brabec - M. Hraste - S. Živković) Maretićeva je definicija najviše reducirana i ilustrirana primjerom: *Teško onomu junaku što ne sluša svoga starijega*. (str. 206.). R. Katičić u svojoj *Sintaksi hrvatskoga književnog jezika* (JAZU i Globus, Zagreb, 1986.) daje pravila za upotrebu *koji* (str. 180.) i *što* (str. 197.-198.). Slično i *Priručna gramatika* (ŠK, Zagreb, 1979., str. 396.-397. i u drugom izdanju iz 1990. godine, str. 365.).

²⁵ Zamjenicu *koji* obradio M. Stojković.

²⁶ Ostavljam po strani nepromjenjivi relativni veznik *što* "koji se naslanja na imenske riječi bilo kojega roda i broja ... koji stoji prema demonstrativu *to* u rečenicama tipa: *To je čovjek došao jučer ...* Takav demonstrativ ne ukazuje samo na imensku riječ nego i na čitav sadržaj rečenice". D. Raguž, Jesu li *da, gdje* i *kako* relativni veznici?, *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik*, 17, Zagreb, 1991, str. 232.-233.

Načelni razlozi jezične ekonomije,²⁷ bitni pri odabiru jednoga od dvaju ponuđenih izražajnih sredstava u Ajd. načelno govore u prilog izboru *kojega* umjesto *što ga*, ako je već nužno izabrati akuzativnu konstrukciju. Zašto? U obliku *kojega* neutralizirana su, istina, sintaktička obilježja [+ živo] i [-živo], ali on može izraziti i rod, i broj i padež imenice koju zamjenjuje. On je po mogućnosti izricanja oznaka gramatičkih kategorija obavjesniji od *što ga* u kojemu su isto tako neutralizirana sintaktička obilježja [+živo] i [-živo], ali on može izraziti samo broj i padež. Podatak o rodu, i ne samo on, vidjeli smo, gubi se. Tu pojavu iscrpnije obrađujem u drugom radu.²⁸

Analizirajući relativizatore *koji*, *što*, Ivo Pranjković navodi i druge razloge zbog kojih, po njegovu sudu, prednost valja dati relativizatoru *koji*, a najvažnija je njihova semantička neekvivalentnost: *što* pretpostavlja činjeničnost i dolazi u atributivnim rečenicama, a *koji* ne pretpostavlja činjeničnost, pa može doći i u atributivnim i u apozitivnim rečenicama. Po tome je *što* uvijek *zamjenjivo s koji*.²⁹ Iz toga, pak, izlazi da *koji* nužno mora biti većega značenjskog opsega i po tome manje obavijestan od *što* koji svojom činjeničnošću i užim značenjem nudi veću značenjsku izvjesnost, a po svojim je gramatičkim obilježjima manje obavijestan od *koji*. Pri zamjeni *koji* sa *što ga* neutralizirala su se sintaktička obilježja [+živo] i [-živo], pa se može reći i:

Vidim prijatelja *kojega* čekam.

Vidim prijatelja *što ga* čekam.

kao i: Vidim brod *koji* grade.

Vidim brod *što ga* grade.

U tim primjerima, zbog jasnih odnosa na semantičkom planu (agens je neizrečen, ali razumljiv - *ljudi*, učinak ili faktitiv *brod*) *što* izlaze iz same naravi glagola *graditi*, nema nejasnoća u prepoznavanju sintaktičkih funkcija subjekta i objekta, za razliku od sintaktički dvoznačne rečenice:

Svijet je oborio ekstremizam.³⁰

²⁷ Po načelu jezične ekonomije dvočlane je jezične jedinice bolje zamijeniti istoznačnim jednočlanima. Tako činimo i s tzv. dekomponiranim predikatima tipa: *vršiti kontrolu*, *vršiti popis*, *praviti izbor* itd. kada ih zamjenjujemo istoznačnom riječju: *kontrolirati*, *popisivati*, *izabirati* itd. O tom tipu zamjene usp., uz ostalo, M. Radovanović, *Dekomponovanje predikata* (na primerima iz srpsko-hrvatskog jezika), Južnoslovenski filolog XXXIII., str. 53.-79., Beograd, 1977.

²⁸ M. Znika, *Utjecaj obavijesnog ustrojstva na sintaktičke izbore (tko ili što)*, primljeno za Rasprave Zavoda za hrvatski jezik, knj. 19.

²⁹ I. Pranjković, *Koji i što*, Jezik, XXXIV., br. 1, str. 10.-17., posebno str. 15., gdje autor uočuje razliku između tih dvaju relativizatora i opisuje niz razlika među njima. Svoju analizu on temelji i na relevantnim rezultatima istraživanjima drugih slavista, koje navodi u popisu literature.

³⁰ Primjer potvrđen na HTV 20. rujna 1993. Ta je rečenica svakako sintaktički dvoznačna i ta se dvoznačnost ne može ni dokinuti ni objasniti tradicionalno shvaćenim gramatičkim sredstvima (fonološkim, morfološkim i sintaktičkim). Ona se može objasniti tek uključivanjem obavijesnoga ustrojstva kojega se jedinice i pravila prešutno pretpostavljaju pri oblikovanju pravila o redu riječi u našem jeziku. Pretpostavi li se da je u hrvatskom jeziku u stilski neobilježenom redu riječi (zapravo poretku sintaktičkih kategorija) subjekt (identičan s temom) na prvom mjestu, a da iza njega slijede ostale sintaktičke kategorije (identične s remom), tek pod tom pretpostavkom može se u jednom čitanju dvoznačnost dokinuti i u rečenici *Svijet je oborio ekstremizam*. *svijet* razumjeti kao subjekt, a *ekstremizam* kao objekt te rečenice. Isključujemo ovdje situacijsko razumijevanje te rečenice kad je očito tko je koga oborio.

Čak i kad je ta rečenica uvrštena kao atributna odnosna rečenica u zavisno složenu rečenicu:

Vidim svijet koji je oborio ekstremizam.

ona i dalje ostaje sintaktički dvoznačna: *svijet se* (umjesto njega u zavisnoj rečenici stoji *koji*) može razumjeti ili kao subjekt zavisne rečenice, pa je različit od subjekta glavne (*ja*), ili se može razumjeti kao objekt atributne odnosne rečenice i biti istovjetan s objektom glavne rečenice. Bitno je pri tom istaknuti da su te dvije mogućnosti razumijevanja uzajamno isključne i da sintaktička pozicija imenice u glavnoj rečenici u ovakvim primjerima ne pojašnjava i ne dokida sintaktičku dvoznačnost u zavisnoj rečenici. Za ispravnu zamjenu imenice *svijet* odnosnom zamjenicom *koji* ili *što* + *kosi* padež lične zamjenice³¹ nužno je prethodno jednoznačno odrediti sintaktičku funkciju imenice, njezinu poziciju u rečenici, da bi zamjena bila korektna. Sintaktička raščlamba rečenice, prepoznavanje sintaktičkih funkcija u njoj, mora prethoditi prepoznavanju izražajnih sredstava na morfološkoj razini. Ako se sada dosljedno primijeni pravilo Ajd. *koji = što + kosi padež lične zamjenice* na našu rečenicu *Vidim svijet što je oborio ekstremizam*, onda se samo *što*³² u našem primjeru mora razumjeti kao nominativ, i to u funkciji subjekta, pa se rečenica time razumijeva jednoznačno.

3. Stoje li imenice u partitivnom genitivu, možemo u zamjeni upotrijebiti pri sklapanju i *koji* i *što* (s ličnom zamjenicom u prikladnom kosom padežu):

Dali su nam kruha kojega je ovdje u izobilju.

← (Kruha je ovdje u izobilju.)

Dali su nam kruha što ga je ovdje u izobilju.

Tu je riječ o primjeru dalje sročnosti³³ između odnosne zamjenice u zavisnoj rečenici i imenice u glavnoj rečenici.

Stoji li imenica u prvoj rečenici u partitivnom genitivu, a u drugoj rečenici imenica nije u partitivnom genitivu, nema pri sklapanju u odnosnoj rečenici ni traga partitivnosti jer zamjenica *koji* iz zavisne odnosne rečenice nije sročna s imenicom u glavnoj rečenici:

Moguće su i druge slične sintaktički dvoznačne rečenice:

Jecaj izaziva očaj.

Žalost slijedi radost.

čak i s imenicama različitih rodova:

Glad vuče podne bliže... (A. B. Šimić)

³¹ Rečenice s kosim padežom enklitičkog oblika lične zamjenice trećega lica mogu se razumjeti kao rečenice s redupliciranim objektima:

Tu je knjiga što ju je brat kupio.

Tu je stol što ga je brat kupio.

Tu je prijatelj što sam mu dao knjigu.

Tu je prijateljica što sam joj dala knjigu.

³² Ako se ne pretpostavi kakva drugačija sintaktička funkcija *što*, npr. kao upitne zamjenice, a to ovdje isključujem.

³³ O daljoj sročnosti odnosne-zamjenice s imenicom u glavnoj rečenici pišem u radu *Atributne odnosne rečenice*.

Jeli smo *kruha koji* je majka ispekla.

Jeli smo *kruha što ga* je majka ispekla.

ili:

Dali su im *ječma koji* su ovdje ovršili.

Dali su im *ječma što* su *ga* ovdje ovršili.

Ako, pak, u prvoj rečenici imenica nije u partitivnom genitivu, a u drugoj jest, partitivnost se pri sklapanju čuva u nastaloj odnosnoj rečenici, pri čemu je *kojega* sročno s imenicom u glavnoj rečenici:

Poslužili su nas *kruhom kojega* je ovdje u izobilju.

Poslužili su nas *kruhom što ga* je ovdje u izobilju.

Iz primjera se, čini mi se, nazire još nešto: partitivnost izražena s *koji* posve se dobro razabire, a ona izrečena sa *što ga* ne osjeća se. *Što ga* sugerira cjelovitost objekta.

3.1. Pri izboru između *koji*, *kojega* i *što ga* valja, uz njihovu gramatičku i značenjsku obavjesnost, voditi računa i o njihovoj ustaljenosti u hrvatskoj gramatičkoj tradiciji, koja je često normom propisivala. Od M. Lanosovića vrijedi pravilo da je Ajd. odnosne zamjenice *koji*, kad imenica³⁴ označuje štogod neživo, jednak Njd.: *koji*. Od prošloga je stoljeća gramatička norma propisivala ili Ajd. *koji* ili *što(ga)*.

Akuzativni oblik *kojega* za imenice muškoga roda s oznakom [-živo] prodirao je u književni jezik iz govora u kojima se opozicija živo:neživo neutralizirala:

Gradili su tornja. (umjesto: *toranj*)

Oblik *kojega* umjesto *koji* (Ajd. za neživo) protjerivan je iz tekstova kao neknjiževan.

Tablični prikaz bitnih elemenata dviju konkurentnih zamjenica koje stoje u Ajd. za imenice m. roda s oznakom [-živo] mogao bi izgledati ovako:

	kojega	što ga
veća gramatička obavjesnost	+	-
veća značenjska obavjesnost	-	+
jezična ekonomičnost	+	-
normativna ustaljenost	-	+

Po tome se prednost ne može automatski dati ni jednomu od analiziranih oblika jer svaki ima isti broj pluseva i minusa.

U takvoj su situaciji moguća dva rješenja:

- jedno polazi s gledišta jezične sustavnosti: gramatičke obavjesnosti i jezične ekonomičnosti. Po tome bi prednost trebalo dati obliku *kojega*;

- drugo polazi od normativne ustaljenosti i upotrebne funkcionalnosti (značenjske obavjesnosti). Po tome bi prednost valjalo dati obliku *što ga*.

4. Zaključak

Na osnovi izloženoga očito je:

³⁴ Imeničke smo zamjenice u ovomu radu namjerno izostavili iz analize.

a) oblik *koji* za Ajd. za neživo imenica muškoga roda tradicijski je odavna ustaljen premda mu se iz oblika ne razabire razlika prema Njd.

b) oblik *kojega* za Ajd. za neživo jezično je ekonomičan jer se jednim oblikom izriče i rod, i broj i padež, ali su u tom obliku neutralizirana sintaktička obilježja [+živo] i [-živo], pa se oblik za neživo ne razlikuje od oblika za živo. S gledišta književno-jezične norme neustaljen je.

c) oblik *što ga* za Ajd. za neživo normativno je ustaljen i značenjski obavjesniji, ali gramatički neobavjesniji: ne može izreći rod imenice koju zamjenjuje. U njemu su isto tako neutralizirana sintaktička obilježja [+živo] i [-živo]. Neekonomičniji je jer se dvjema rječima izriče jedan podatak.

Iz svega izlazi da prednost i nadalje valja dati obliku *koji* za Ajd. imenica muškoga roda koje znače što neživo jer izriče rod i broj i čuva sustavnu razliku između živoga i neživoga.

Izbor *što ga* drugi je izbor, izbor iz nužde jer je gramatički neobavjesniji i jezično neekonomičniji.

SAŽETAK

Marija Znika, Zavod za hrvatski jezik

UDK 801.56:808.62, izvorni znanstveni članak

primljen 30. listopada 1993., prihvaćen za tisak 5. studenoga 1993.

Koji and što ga

The paper discusses the various properties of the relative pronouns *koji* and *što ga* and examines the extent and conditions of their interchangeability.

PRAVOPIŠNE DVOSTRUKOSTI U ŠKOLI

Stjepan Babić

Novo izdanje Hrvatskoga pravopisa autora S. Babića, B. Finke i M. Moguša dobilo je odobrenje za upotrebu u školama. Tako je uklonjena jedna od dvojbi koja je najviše mučila nastavnike. Nisu znali kojim pravopisom da se služe. No odobrenjem nisu uklonjene sve dvojbe. Najava da će se u novom izdanju biti dvostrukosti već je poznata i one su uzburile hrvatsku javnost, posebno nastavnike hrvatskoga jezika. Oni ne žele dvostrukosti, žele jasno i jednostavno: to i to, tako i tako, ili jedno ili drugo, ali ne i jedno i drugo, ne žele da može biti i ovako i onako.

Tomislav Kuljiš, profesor u Dubrovniku, izrazio je to ovako: "Danas je popularno *ili - ili*, kao izbor između dva izraza koji se međusobno isključuju. Mnogi moji znanci ne žele razlaganja o jeziku, već određenost: ovako valja - tako ne valja govoriti. ovo je dobro - to je loše, ispravno - neispravno, čak »podobno - nepodobno«." ¹

¹ Jezik naš hrvatski ovdje i sada, Dubrovnik, 1994., str. 64.